

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ПОТОЧНИХ АКТИВІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано динаміку та структуру поточних активів вітчизняних підприємств за 2006-2010 роки. Узагальнено існуючі особливості структури та динаміки поточних активів вітчизняних підприємств. Акцентовано увагу на розробці рекомендацій щодо вдосконалення системи управління оборотними активами та джерелами їх фінансування.

Ключові слова: поточні активи, оборотні активи, механізми управління оборотними активами, підприємство.

Проанализирована динамика и структура текущих активов отечественных предприятий за 2006-2010 годы. Обобщены существующие особенности структуры и динамики текущих активов отечественных предприятий. Внимание акцентировано на разработке рекомендаций по совершенствованию системы управления оборотными активами и источниками их финансирования.

Ключевые слова: текущие активы, оборотные активы, механизмы управления оборотными активами, предприятие.

The dynamics and structure of current assets of domestic enterprises for 2006-2010 years is analyzed. The existing features of the structure and dynamics of current assets of domestic enterprises are summarized. The attention is paid to the recommendations developing for improving management of current assets and sources of funding.

Key words: current assets, mechanisms of Management of the concepts of business, enterprise.

Постановка проблеми

Аналіз балансів вітчизняних підприємств за окремими видами економічної діяльності, структури та динаміки активів свідчить про те, що найбільш чутливими до кризових явищ в економіці, негативного впливу інфляційних процесів останніх років виявились оборотні активи, ефективність використання яких і на цей час у багатьох підприємств зберігає негативні тенденції. Змінити негативні тенденції, що склалися, можливо тільки на базі використання ефективної системи управління оборотними активами та джерелами їх фінансування.

Разом з тим, слід зазначити, що при дослідженні проблем управління оборотними активами недостатньо уваги приділяється витратам, які виникають у процесі управління оборотними активами; не враховуються особливості управління портфелем дебіторської заборгованості; не повною мірою обґрунтовуються логістичні підходи до управління запасами та не береться до уваги специфіка функціонування промислових і торговельних підприємств; мають місце недосконалі методичні підходи до управління грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями. Це спричинило об'єктивну потребу в подальшому розробленні теоретичних і практичних рекомендацій з удосконалення управління оборотними активами з урахуванням світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед відомих науковців, які в своїх працях детально розглядали питання управління оборотних

активів, слід відзначити таких вчених, як Т. Басюк, М. Білик, Р. Брейлі, О. Лучков, С. Маслов – зосереджують свою увагу на управлінні дебіторською заборгованістю. Західні учені: Є. Брігхем, В. Хорн, К. Друрі; російські і вітчизняні учені: О. Горобець, М. Грещак, І. Зеліченко, С. Лобов, Ю. Неруша, Ю. Пономарьова, А. Радіонов, Р. Севастьянов – зосереджують свою увагу на питаннях управління запасами. У роботах М. Бабича, О. Гурнака, В. Ковальова, О. Терещенка – розглянуто питання управління капіталом. Учені Й. Бланк, О. Єфімова, О. Стоянова, окрім перелічених вище питань, досліджують проблеми управління готівкою на рахунках, визначення джерел фінансування активів підприємства, основи кредитного менеджменту. Фінансові аспекти формування та використання оборотних активів висвітлені в працях І. А. Бланка, О. Д. Василика, проф. Н. В. Колчина, Д. С. Молякова та ін. Питання управління та контролю оборотних активів розглядають Л. В. Пан, Р. С. Сорока. Економічний аспект формування та використання оборотних активів висвітлені у працях А. Н. Бородавкіна, Г. О. Крамаренко та інших вчених.

Мета статті полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення системи управління оборотними активами та джерелами їх фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для розробки конкретних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління оборотними активами підприємства, перш за все, необхідно

виявити існуючі особливості структури та динаміки поточних активів вітчизняних підприємств. Базою для аналізу обрано дані зведених балансів вітчизняних підприємств за 2006-2010 рр. [9-13]. Для порівняння була обрана звітність підприємств у різних галузях економіки, зокрема: торгівля та промисловість. За цей період оборотні активи всіх підприємств України номінально зросли більше ніж вдвічі, в 2006 році вони склали 700 719,2 млн грн, а в 2010 році досягли рівня 1 893 929,3 млн грн. Така динаміка стосується і торговельних та промислових підприємств, що свідчить про розвиток галузей. Якщо в 2006 році оборотні активи торговельних підприємств склали 239 175,6 млн грн, у 2008 році – 466 424,1 млн грн, у 2010 році оборотні активи досягли значення 650 689,7 млн грн. Що ж стосується промислових підприємств, то оборотні активи в 2006 році склали 243346,4 млн грн, у 2008 році – 364 159,7 млн грн, в 2010 році оборотні активи досягли значення 541252,1 млн грн.

Порівнюючи частку оборотних активів у майні торгових та промислових підприємств, доходимо висновку, що частка оборотних активів торговельних підприємств в активах усіх підприємств України є більшою порівняно із промисловими. Частка торговельних підприємств упродовж п'яти років складала майже 80 %, промислових – біля 50 % всіх активів, проте це пояснюється специфікою галузі. Торговельні підприємства є більш мобільними, орієнтовані на щоденний збут, великий потік грошових коштів, короткий операційний цикл. Як правило, промислові підприємства мають тривалий операційний цикл, високий ступінь фондоозброєності (обладнання, будівель, споруд тощо). У зв'язку з цим, на торговельних підприємствах оборотні активи (товари, дебіторська заборгованість, грошові кошти) об'єктивно будуть більшими за необоротні активи (транспорт, торговельне обладнання, склад тощо).

З 2006 до 2010 року відбулося збільшення частки оборотних активів у торговельних підприємств України. Для того, щоб з'ясувати причини змін у динаміці оборотних активів підприємств, проаналізуємо, як змінилась структура оборотного капіталу за ці роки.

В структурі оборотних активів торговельних підприємств переважає дебіторська заборгованість. Суттєвим є те, що у 2006 році її питома вага складала 60,2 %, а у 2010 році – 64,3 %, тобто збільшення відбулося на 4,1 %. Незважаючи на це, 64,3 % дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів – це багато, оскільки підприємства недоотримали за відвантаженою продукцією грошових коштів. Це може призвести до технічного банкрутства підприємства. Велика дебіторська заборгованість призводить до нестачі фінансових ресурсів самого підприємства, і воно змушено також не сплачувати своєчасно платежі до бюджету, інших позабюджетних фондів, розраховуватись з постачальниками тощо, тобто виникає ланцюгова реакція, яка позначається на всій економіці країни.

В галузі торговельних підприємств позитивним моментом є те, що за період, що аналізується, незважаючи на зміну часток решти статей та при

зростанні самих оборотних активів, частка товарно-матеріальних цінностей залишилася майже стабільною.

Це добре, оскільки запаси самі по собі є найменш ліквідною частиною оборотних активів, з їх утриманням пов'язано багато різних втрат і витрат. Запаси і готова продукція, особливо коли вони створені в надлишковій кількості, підпадають під різні природні та штучні втрати (псування, крадіжки), а також вимагають додаткові витрати на їх утримання (приміщення складу, заробітна плата службовців, створення спеціальних умов зберігання, опалення, освітлення тощо). Стабільна частка товарно-матеріальних цінностей в торговельних підприємствах України свідчить, що всі ці процеси підприємства тримають під контролем.

Негативним моментом є зменшення частки грошових коштів, проте позитивним моментом є збільшення поточних фінансових інвестицій у складі оборотних активів торговельних підприємств. Якщо в 2006 році їх частки склали 7,7 % і 4,9 %, то в 2010 році вони змінилися до 5,4 % і 7,4 % – це найбільш ліквідні статті оборотних активів.

Поточні фінансові інвестиції – інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можна вільно реалізувати в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів). Поточні фінансові інвестиції надають змогу підприємству отримувати додаткові грошові надходження з альтернативних джерел, окрім основної діяльності, що сприяє диверсифікації діяльності підприємства [5].

Значна частка дебіторської заборгованості в складі поточних активів визначає її особливе місце в аналізі оборотних активів. Дебіторська заборгованість – це своєрідна іммобілізація робочого капіталу, яка в будь-який час, а особливо в період інфляції, невігідна для бізнесу.

Проаналізуємо динаміку дебіторської заборгованості торговельних підприємств за п'ять років. За поточний період відбулося значне збільшення дебіторської заборгованості з часткою в оборотних активах до 65 %. Це є позитивним моментом у діяльності торговельних підприємств, тому що ця заборгованість в кінцевому випадку може перетворитися в готівку. Проте таке збільшення є небажаним, оскільки зростання заборгованості покупців відволікає необхідні для роботи кошти підприємств і свідчить про ускладнення розрахункової дисципліни.

Розглянемо, як оборотні активи впливають на фінансовий стан підприємств, в розрізі показників оборотності оборотних активів, запасів, оборотності дебіторської заборгованості та строків її оборотності.

Слід зазначити, що в чисельнику всіх показників стоїть виручка від реалізації. Так як нас цікавить звіт про фінансові результати лише за звітний період, тому ми розраховуємо показники на кінець періоду.

Показник оборотності оборотних активів показує відношення чистого доходу (виручки) від реалізації до середньорічної величини поточних активів. Тобто, показує яку частину в середньому за рік складає виручка від активів підприємства.

Бажаною тенденцією показника є його збільшення. Причому слід зазначити, що бажаним є збільшення

чисельника, а не зменшення знаменника. Дійсно, зростання такого показника свідчить про зростання виручки на кожен одиницю активів. Іншими словами, можна сказати, що чим більший цей показник, тим більшу виручку приносить кожна одиниця активів. Використання саме такого відношення є значно ефективнішим ніж просто використання показника виручки, тому що виручка може зрости за рахунок надмірного зростання активів, що не є позитивним. На жаль, за зазначеними вище причинами ми не можемо проаналізувати динаміку показника. Але, порівняно з 2006 роком, у 2010 році цей показник зменшився: у торгівлі – з 2,23 до 1,53 та у промисловості – з 0,88 до 0,73, тобто, не всі активи можуть покритися виручкою.

Показник оборотності дебіторської заборгованості показує відношення чистого доходу (виручки) від реалізації до середньорічної величини дебіторської заборгованості. Тобто, показує у скільки разів виручка перевищує середню дебіторську заборгованість. Цей показник визначає ефективність кредитного контролю. Кредитного з боку підприємства, адже, даючи товар з відстроченням платежу іншим суб'єктам, підприємство фактично їх кредитує.

Динаміка показника має негативний момент, тому що він повинен збільшитись, але ми спостерігаємо зменшення у 2010 році на 2,42 та 1,13. Можна сказати, що дебіторська заборгованість не може перетворитися на наявні грошові кошти. Таким чином, скорочення оборотності дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів знижує його ліквідність та платоспроможність.

Розглянемо показники строків оборотності дебіторської заборгованості. Порівняно з минулими роками, у поточному році тривалість обороту дебіторської заборгованості збільшилась на 58,17 днів у торгівлі та на 53,77 днів у промисловості, що говорить про погіршення фінансового стану підприємства. Як наслідок цього, з'явилась необхідність залучення додаткових коштів.

Показник оборотності запасів визначається відношенням собівартості реалізованої продукції до середньої величини запасів, а середню величину знаходимо сумою запасів на початок і кінець періоду, який вказує на кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси.

Значення цього показника на кінець 2010 року зменшилось: у торговельних підприємств – з 13,51 до 10,51 та у промислових підприємств – з 8,66 до 6,11. Зменшення значення показника свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів, що також негативно впливає на фінансовий стан підприємств.

З огляду на проведений аналіз, можна зробити висновок, що основною причиною падіння оборотності оборотних активів підприємств України є зменшення темпів зростання доходів вітчизняних суб'єктів господарювання, в тому числі через фінансову кризу, що розпочалася у 2009 р.

Також розглянемо показники з управління оборотних активів у розрізі показників рентабельності, ліквідності оборотних коштів та

динаміку грошових активів, які теж можуть впливати на фінансовий стан підприємств.

У широкому розумінні поняття рентабельності означає прибутковість, дохідність. Підприємство вважається рентабельним, якщо результати від реалізації продукції (робіт, послуг) покривають витрати виробництва (обігу) і утворюють суму прибутку, достатню для нормального функціонування підприємства.

Показник рентабельності активів показує відношення чистого прибутку або збитку до середньорічної кількості активів. Тобто цей показник показує прибутковість активів, або яку частку прибутку приносить одиниця активів. Бажаною тенденцією є збільшення показника, тобто збільшення прибутковості (рентабельності) підприємства. Дійсно будь-яке підприємство прагне до того, щоб кожна одиниця вкладеного активу приносила все більший прибуток.

У 2006 році рентабельність оборотних активів складала 2,8 та 7,6, а у порівнянні з 2010 роком – -2,37 та -2,81, тобто кожна одиниця активів почала приносити менше прибутку, то ж спостерігається негативна тенденція рентабельності активів підприємств.

У поточному періоді відбулося збільшення кількості оборотів грошових коштів на 3,43 та 5,71, що в свою чергу збільшує вартість оборотних активів та зменшення періоду їх обороту на 0,67 та 2,4. Також зростання грошових активів збільшує коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємства, але в даному випадку цей коефіцієнт зменшився, що свідчить на деякі проблеми у діяльності підприємства і неможливість вчасно погасити свої короткострокові зобов'язання.

Що ж стосується ліквідності – це спроможність підприємства вчасно погасити свої поточні зобов'язання. Аналіз ліквідності потребує не тільки визначення співвідношення між оборотними активами та поточними зобов'язаннями, а і аналізу структури оборотних активів. Це і зумовлює використання комплексу показників, а не лише одного. Можна виділити три основні показники: коефіцієнт загальної ліквідності; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Загальна ліквідність потребує визначення співвідношення між оборотними активами та поточними пасивами. Для нормального функціонування підприємства цей показник має бути більшим за одиницю, тобто поточних активів має бути більше ніж поточних пасивів. Зростання цього показника є позитивною тенденцією, бо свідчить про зростання частки оборотних активів у поточних пасивах. На початок періоду показник був більше за норматив, тобто оборотних активів було більше за поточні пасиви, тобто у торгівлі 1,03, а у промисловості 1,16. У 2008 році показник зріс на 0,04 та 0,14, що відбулося за рахунок зменшення поточних пасивів і значного зростання оборотних активів. На кінець періоду коефіцієнт вже склав 1,12 та 1,02.

Швидка ліквідність розраховується як відношення оборотних активів без виробничих запасів, товарів та готової продукції до поточних зобов'язань.

Він аналогічний коефіцієнту загальної ліквідності, але знаходить відношення більш ліквідної частини оборотних активів до поточних пасивів. Його норматив складає від 0,6-0,8. Це значить, що не менше 60 % та не більше 80 % повинні складати другі по ступені ліквідності оборотні кошти від поточних пасивів. Але цей норматив є досить умовний, бо кошти які можуть бути отримані у разі вимушеної реалізації виробничих запасів, товарів та готової продукції можуть бути меншими за витрати на їх придбання.

Як видно з даних, у 2006 році у торговельній галузі цей коефіцієнт складає 0,9, що є вище норми, а у торговельній галузі показник має значення 0,8. Така ситуація свідчить про відносно високі ліквідні оборотні активи порівняно з поточними пасивами. У 2010 році коефіцієнт значно не змінився і становить 0,91 та 0,84.

Висновки.

Отже в цілому по коефіцієнтах можна сказати, що якщо на початок періоду підприємства мали більш високі показники, то на кінець періоду показники значно зменшились, що погіршило стан підприємств. Структура активів підприємств України за 2006-2010 роки істотно змінилася: зменшилась

частка товарно – матеріальних цінностей на 3,6 %. Найбільшу питому вагу в структурі займає дебіторська заборгованість. На початок року на її долю припадало 60,2 %, але до кінця року її питома вага збільшилась до 64,3 %. Отже, за звітний період спостерігається певна зміна оборотних активів, показників, коефіцієнтів щодо галузей торгівлі та промисловості, так і підприємств України в цілому. Сучасний етап економічного розвитку країни характеризується значним уповільненням платіжного обороту, що викликає зростання дебіторської заборгованості на підприємстві. Тому важливим завданням підприємства є ефективне керування дебіторською заборгованістю, спрямоване на оптимізацію загального її розміру й забезпечення своєчасної інкасації боргу. Для вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю підприємству слід опанувати сучасні форми рефінансування дебіторської заборгованості: факторинг, облік векселів, виданих покупцями продукції. А також ввести систему АВС до портфелю дебіторської заборгованості підприємства. Це дозволить підприємствам не тільки утримувати стабільне, конкурентоспроможне становище на ринку, а й мати перспективу розвитку у складних ринкових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич, А. М. Формування оптимальної структури оборотних коштів підприємства [Текст] / А. М. Бабич // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 9. – С. 12–24.
2. Басюк, Т. П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства [Текст] / Т. П. Басюк // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 115–124.
3. Білик, М. Д. Розробка політики формування оборотних активів [Текст] / М. Д. Білик // Банківська система України: теорія і практика становлення: В 2 т. Т.2. – С. 466–479.
4. Брігхем, С. Ф. Основи фінансового менеджменту [Текст] : англ. / С. Ф. Брігхем. – К. : ВАЗАКО ; Молодь, 1997. – 1000 с. – ISBN 5-7720-0943-5.
5. Гладких Т.В. Фінансовий облік : [навч. посібник] / Т.В. Гладких. – К. : ЦНЛ, 2008. – 480 с.
6. Ефимова О.В. Фінансовий аналіз. – М.: Издательство «Бухгалтерский учет», 1998.
7. Ковалева А.М. Финансы в управлении предприятием. – М.: Финансы и статистика. – 1995.
8. Маслов С.І. Управління дебіторською заборгованістю та її прогнозування // Фінанси України. – 1999. – №2.
9. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» 2010 рік / [Держкомстат України / за ред. І. М. Жук] – К.: Держаналітиформ, 2010. – 447 с.
10. Статистичний щорічник України за 2006 рік / [Держкомстат України / за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2007. – 576 с.
11. Статистичний щорічник України за 2007 рік / [Держкомстат України / за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2008. – 552 с.
12. Статистичний щорічник України за 2008 рік / [Держкомстат України / за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2009. – 592 с.
13. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [Держкомстат України / за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2010. – 602 с.

Рецензенти: Горлачук В. В., д.е.н., професор;
Семенчук І. М., к.е.н., доцент.

© Зельдіс В. В., Бородіна Н. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 16.05.2012 р.

ЗЕЛЬДІС В. В. – к.е.н., Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Коло наукових інтересів: удосконалення системи управління оборотними активами та джерелами їх фінансування.

БОРОДІНА Н. В. – студентка, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Коло наукових інтересів: удосконалення системи управління оборотними активами та джерелами їх фінансування.